

ZÁRÓJELENTÉS

a T3887 számú (2002-2005)

“Az európai polgári eljárásjog alapintézményei”

című OTKA kutatásról

A kutatás célkitűzései

A 2001. április 20-án benyújtott pályázat eredeti célkitűzése azt volt, hogy “Magyarországnak a Luganói Egyezményhez, illetve a Brüsszeli Egyezményekhez való csatlakozása idejére megteremtse az európai polgári eljárásjog alkalmazásához, oktatásához és kutatásához szükséges tudományos háttérét”.

Öt év távlatából visszatekintve, a hivatkozott dátum és az idézett célkitűzés egyaránt magyarázatra szorul, még a témát jól ismerők számára is. 2001 tavaszán Magyarország számára az Európai Unióhoz történő csatlakozás időpontja még nyitott kérdés volt: az erről szóló döntés bő egy évvel később született meg. 2001 tavaszán még javában tartott az európai polgári eljárásjog közösségi joggá válásának folyamata, amelynek eredményeképpen a tagállamok nemzetközi jogi alapon kötött szerződéseit közösségi jogi normák váltották fel. 2001 tavaszán még volt némi remény arra, hogy újra folytatódnak a Luganói Egyezményhez való magyar csatlakozást előkészítő tárgyalások, amelyek az öt évig előkészítés ellenére 2000-ben félbeszakadtak. 2001 tavaszán az Európai Unió Tanácsa egy nagyszabású intézkedési programot dolgozott ki az európai polgári eljárásjog egyik legfontosabb kérdésére, nevezetesen a tagállamokban hozott bírósági döntések kölcsönös elismerésére és végrehajtására vonatkozóan.

A felsoroltak ismeretében már a pályázatban is utaltunk arra, hogy „az elkövetkező években felgyorsulhat az európai polgári eljárásjog fejlődése”. A felgyorsulás azonban olyan ütemben ment végbe, hogy a kutatási munkatervén – az eredeti célkitűzéseink érintetlenül hagyása mellett – a kutatás időtartama alatt többször is változtatni kellett.

A kutatási program módosítása

2002-re befejeződött az európai polgári eljárásjog normáinak „közösségi joggá válása”, megjelentek, illetve hatályba léptek a jogterületet szabályozó közösségi rendeletek. A polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok végrehajtásáról szóló 1968. évi Brüsszeli Egyezményt a Tanács 44/2001/EK rendelete (másképpen Brüsszel–I. rendelet) váltotta fel, amely 2002-ben hatályba lépett. Erre tekintettel a kutatási terven is *módosítani* kellett. Mivel az Egyezmény tartalmilag csaknem teljesen azonos a Brüsszel-I. rendelettel, az új jogforrás megjelenése nem változtatta meg lényegesen a kutatás szerkezetét. (Erre a módosításra egyébként már a kutatási megbízási szerződés 2. sz. mellékletében is utaltunk.)

2002-re nyilvánvalóvá vált, hogy Magyarország nem csatlakozhat az 1988. évi Luganoi Egyezményhez, amely a Brüsszeli Egyezmény mintájára ugyancsak a joghatóságot, valamint a bírósági határozatok elismerését és végrehajtását szabályozza az Európai Unió tagsággal nem rendelkező európai országok számára. Ennek a ténynek az ismeretében a Luganoi Szerződés vizsgálata, valamint a szerződéshez kapcsolódó adatbázis összegyűjtése, amely az eredeti kutatási programban a Brüsszeli Egyezmény mellett kiemelt helyet foglalt el, *érdektelenné vált*.

Az eredeti kutatási program szerint fontos szerepet kapott volna az Európai Közösség Bírósága határozatainak az összegyűjtése, lefordítása valamint bibliográfiák összeállítása „a kutatáshoz szükséges adatbázis megteremtése érdekében”. Ezeket a munkákat részben külföldön terveztük elvégezni. 2002-re azonban nyilvánvalóvá vált az, hogy Magyarország rövid időn belül az Európai Unió tagállama lesz, ezért az Igazságügyi Minisztérium koordinálásával megkezdődött a közösségi joganyag, beleértve a bírósági döntések összegyűjtése és lefordítása. Ennek részeként az európai polgári eljárásjogra vonatkozó jogszabályanyag is rövid időn belül – magyar nyelven – hozzáférhetővé vált a minisztérium honlapján. Erre tekintettel a *saját adatbázis* létrehozása szükségtelenné vált. Mindössze a magyar nyelvre le nem fordított, polgári eljárásjogi vonatkozású európai bírósági ítéletekből kellett egy saját dokumentációt létrehozni.

A kutatócsoport személyi összetételében az egyéni kutatókat illetően *változás nem történt*, az előbb említett módosítások miatt azonban a súlypont fokozatosan a polgári eljárásjogászokra tevődött át, akik a publikációk „oroszlánrészét” is vállalták. A kutatási részfeladatokkal megbízott PhD hallgatók személye azonban többször is változott 2001 és 2005 között. A kutatás utolsó szakaszára PhD hallgatók bevonásával kialakult egy ígéretes műhely is a PTE Állam- és Jogtudományi Karának Polgári Eljárásjogi Tanszéke mellett. (Ennek a munkájáról

a Tanulmányok az európai polgári eljárásjogról című, a kutatásból támogatott kiadvány ad számot.)

A kutatás eredményeinek bemutatása

1. Az európai polgári eljárásjog fogalmának meghatározása, elhelyezése a jogrendszeren belül.

Az európai polgári eljárásjog az Európai Unió tagállamaiban egységesen vagy harmonizáltan alkalmazott nemzetközi polgári eljárásjogi szabályok összessége. A fogalmat *Kropholler* tette ismertté, aki a nyolcvanas években *Europäisches Zivilprozessrecht* címmel kommentárt írt az európai jogegységesítés alapjait megteremtő Brüsszeli Egyezményről. Az európai polgári eljárásjog – a fogalom általános elfogadott értelmezése szerint – még nem jelent államok feletti egységes polgári eljárásjogot, de vannak már olyan területek (mint például a joghatóság vagy a bírósági határozatok elismerése és végrehajthatóvá nyilvánítása), ahol a nemzeti polgári eljárásjogok egyes rendelkezéseit a közös európai szabályok váltották fel.

A fenti meghatározás, amely a témavezető „Magyar polgári eljárásjog” című tankönyvének az európai polgári eljárásjogról szóló fejezetében található (Osiris Tankönyvek. 6. kiadás, Budapest, 2004. 631-632. old.) az első olyan magyar nyelvű leírása a fogalomnak, amely a hazai jogirodalomban is elfogadottá vált (vö. *Osztovíts András*: Európai polgári eljárásjog. Jogszabálygyűjtemény. Budapest, 2004. 17-18. old.) A fogalom bővebb kifejtése a témavezető megjelenés alatt álló könyvében található (*Kengyel Miklós – Harsági Viktória*: Európai polgári eljárásjog. Osiris Tankönyvek, Budapest, 2006. 7-8. pont).

2. A közösségi joggá válás folyamatának bemutatása

Az európai polgári eljárásjog fejlődése szempontjából döntő jelentőségű az a szakasz, amely 1999 és 2002 között játszódott le. A jogirodalomban „közösségi joggá válás” (*Vergemeinschaftung*) néven emlegetett folyamat az Amszterdami Szerződés nyomán kezdődött el. Az 1999. május 1-jén hatályba lépett szerződés eredményeképpen a polgári ügyekben történő együttműködés szabályozása a korábbi harmadik pillér helyett az Európai Unió első, úgynevezett *közösségi pillérébe*, az EK-szerződés – módosított – IV. címébe került. A „pillércsere” igazi jelentősége abban állt, hogy a Tanács jogalkotási hatáskört kapott az EK-szerződés 61. és 65. cikkében körvonalazott feladatok, így a *több államra kiterjedő vonatkozású polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés* megoldásához.

Ennek keretében megkezdődhetett az európai polgári eljárásjog területén korábban kötött nemzetközi egyezmények (pl. 1965. évi Hágai Kézbesítési Egyezmény, 1968. évi Brüsszeli Egyezmény stb.) közösségi jogi normákkal történő felcserélése.

A kutatás során részletesen feltártuk a „közösségi joggá válás” egyes szakaszait, amelynek leírása a következő forrásokban található: *Kengyel Miklós*: Magyar polgári eljárásjog. Osiris Tankönyvek. 6. kiadás, Budapest, 2004. 632-634. old., Prof. Dr. *Miklós Kengyel*: Europäisches Zivilprozessrecht. Redigierte *Viktória Harsági*. Andrassy Gyula Deutschsprachige Universität. Budapest, 2004. E-Learning. 95-106. old., *Kengyel Miklós – Harsági Viktória*: Európai polgári eljárásjog. Osiris Tankönyvek, Budapest, 2006. 29-43. pont.

3. A közösségi jogi normák hatálya, különös tekintettel a magyar csatlakozásra.

Az európai polgári eljárásjog körébe tartozó joganyag alkalmazása előtt ugyanazt kell megvizsgálni, mint a belföldi jogszabályok esetében, vagyis azt, hogy a bíróság a jogszabályokat milyen ügyekben, kikre nézve, hol és mikor alkalmazza. Eszerint beszélhetünk az európai polgári eljárási jogszabályok *tárgyi, személyi, területi és időbeli hatályáról*. Az alkalmazási terület, illetve a hatály szabályozása nem egyforma részletességgel található meg a különböző rendeletekben. A legrészletesebb szabályozás – pl. a Brüsszel-I. rendelet esetében – a tárgyi hatályra vonatkozik, míg pl. az egyes közösségi jogi normák földrajzi hatályát nem az egyes rendeletekből, hanem a közösségi jog általános szabályaiból lehet kiolvasni. A személyi hatály számos, a konkrét jogalkalmazáson túlmutató, elsősorban alapvető szintű problémát vet fel. Az időbeli hatály kérdése különösen fontos *az új tagállamok számára*, mivel az európai polgári eljárásjog egyes területeit (pl. joghatóság, kézbesítés, bizonyításfelvétel, végrehajtás stb.) szabályozó rendeletek az Európai Unióhoz történő csatlakozás napján, 2004. május 1-jén hatályba léptek.

A kutatás során részletesen foglalkoztunk az egyes rendeletek alkalmazásával, illetve hatályával összefüggő kérdésekkel, és az eredményeinket – egyes fontosabb rendeletek esetében – önálló tanulmányokban is publikáltuk: *Herédi Erika*: A fizetéseképtelenségi eljárás megindítása az 1346/2000/EK rendelet alapján. In *Kengyel Miklós – Simon László Károly* (szerk.): Tanulmányok az európai polgári eljárásjog köréből. Pécs, 2005. Dialóg Campus. 22-39. old., *Kengyel Miklós*: A polgári és a kereskedelmi ügyek fogalma az európai polgári eljárásjogban. *Magyar Jog*, 52. évf. (2005) 8. sz. 485–494. old.

4. Az európai polgári eljárásjog alapintézményei

A négyéves kutatómunka egyik legfontosabb célkitűzése volt az európai polgári eljárásjog legfontosabb alapintézményeinek a kimunkálása. Új jogterületről lévén szó, a vizsgálódásunk köre meglehetősen behatárolt volt. Az európai polgári eljárásjog – a már hivatkozott *Kropholler-féle* értelmezésben – a kilencvenes évek végéig lényegében a joghatóságra, a perfüggőségre, valamint a bírósági határozatok elismerésére és végrehajtására vonatkozó szabályozást jelentette a polgári és kereskedelmi ügyekben. A kilencvenes években felerősödtek azok a törekvések, amelyek a sikeres szabályozást *családjogi területre* (a házassági ügyek és a szülői felelősséggel kapcsolatos eljárások) is ki akarták terjeszteni. A jogterület igazi expanziójára csak az ezredforduló után, a már többször említett „közösségi joggá válás” során került sor. Az Európai Unió szervei intenzív rendelet- és irányelv alkotásának köszönhetően az európai polgári eljárásjog alapvető intézményeinek a köre rövid idő alatt kibővült, és a fentebb említetteken kívül ide sorolhatjuk még a bírósági és a bíróságon kívüli iratok *kézbesítését*, a külföldön történő *bizonyításvételeket*, az európai fizetésképtelenségi eljárás szabályozását, a nem vitatott követelésekre vonatkozó *európai végrehajtható okirat* megteremtését, valamint a *költségmentességre* vonatkozó minimumszabályok megállapítását. Nagy jövő előtt áll a polgári és kereskedelmi ügyekben létrehozott Európai Igazságügyi Hálózat is. Az Európa Tanács újabb akcióterve, a 2004-ben kiadott „Hágai Program” nyilvánvalóvá teszi azt, hogy a közösségi joggá válás folyamata a fenti intézményeknél nem áll meg. Rövid időn belül újabb közösségi norma kiadása várható az európai fizetési meghagyásról, valamint az ún. kis értékű követeléseknél alkalmazható eljárás bevezetéséről.

Az európai polgári eljárásjog alapintézmények közül az alábbiakkal foglalkoztunk részletesebben:

JOGHATÓSÁG: *Kengyel* in Kengyel Miklós –Harsági Viktória: Európai polgári eljárásjog. Osiris Tankönyvek, Budapest, 2006. (a továbbiakban Kengyel–Harsági) 237-442. pont.

ELŐZETES DÖNTÉSHOZATAL: *Király Lilla:* Az Európai Bíróság előzetes döntéshozatali eljárásának kezdeményezése az eljárásra hatáskört biztosító rendelkezések alapján. BDT 2004/11. sz. 47-52. old.

PERFÜGGŐSÉG: *Kengyel* in Kengyel–Harsági, 500-521. pont.

PERKÖLTSÉG: *Király Lilla:* Jogi segítségnyújtás polgári jogi jogvitákban. In: Kengyel Miklós (szerk.): 50 éves a polgári perrendtartás. Pécs, 2003. Dialóg Campus, 117-140. old., *Király Lilla:* A polgári jogvitákban a jogi segítségnyújtás nemzetközi történeti áttekintése, rendszere,

hatályos magyar szabályozása és perspektívái. *Magyar Jog*, 51. évf. (2004) 8. sz. 449–463. old.

KÉZBESÍTÉS: *Kengyel* in *Kengyel–Harsági*, 443-499. pont.

BIZONYÍTÁSFELVÉTEL: *Kengyel Miklós*: Bizonyításfelvétel az Európai Unió tagállamaiban. In: *A polgári perbeli bizonyítás gyakorlati kézikönyve*. Budapest, 2005. KJK-Kerszöv. 92-100. old.

ELISMERÉS: *Kengyel*: A polgári és kereskedelmi ügyekben hozott határozatok elismerése az Európai Unióban. In *Kengyel Miklós – Simon László Károly* (szerk.): *Tanulmányok az európai polgári eljárásjog köréből*. Pécs, 2005. Dialóg Campus. (a továbbiakban *Kengyel–Simon*) 45-82. old, *Kengyel* in *Kengyel–Harsági*: 601-663. pont, *Szatmári Ilona*: A 44/2001/EK tanácsi rendelet 34. cikkének Európai Bíróság által kimunkált gyakorlata. In *Kengyel–Simon*: 132-156. old., *Király Lilla*: Külföldi határozatok elismerése és végrehajtása. In *Polgári eljárásjog*. Pécs, 2006. Dialóg Campus, 262-274. old.

VÉGREHAJTÁS: *Kengyel* in *Kengyel–Harsági*, 664-742. pont., *Király Lilla*: Külföldi határozatok elismerése és végrehajtása. In *Polgári eljárásjog*. Pécs, 2006. Dialóg Campus, 262-274. ol.

FIZETÉSI MEGHAGYÁS: *Gátos György*; A fizetés meghagyás újjászületése az európai polgári eljárásjogban. In: *Kengyel Miklós* (szerk.): *50 éves a polgári perrendtartás*. Pécs, 2003. Dialóg Campus. 39-52. p.

5. Az európai polgári eljárásjog eltérő szemléletű feldolgozása

Az európai polgári eljárásjogot feldolgozó legismertebb külföldi munkák elsősorban *kommentár* jellegűek. A közösségi joganyag bemutatása az Európai Bíróság gyakorlatával együtt vagy azon keresztül történik, amelyet – elsősorban a német jogirodalomban – a szabályozási dogmatika egészít ki. A témában megjelentetett első nagyobb terjedelmű hazai munka ugyancsak a kommentár formát követi (vö. *Wopera Zsuzsa – Wallacher Lajos*: *Polgári eljárási szabályok az Európai Unió jogában. Kommentár a polgári ügyekben való igazságügyi együttműködés keretében elfogadott közösségi normákhoz*.) A 2002-ben összeállított munkatervünkben – a kutatómunka lezárásaként – ugyancsak egy *kommentár* megírása szerepelt 10 ív terjedelemben, kiadásra alkalmas formában.

2005-ben mégis a „műfaj” megváltoztatása mellett döntöttünk, és a kutatómunkát egy tanulmánykötettel, valamint egy tankönyvvel zártuk le, ez utóbbiban a témavezető társszerző-

ként vesz részt. A tanulmánykötet újdonsága az, hogy ebben a kutatásban részt vevő PhD hallgatók segítségével egy olyan új formát próbáltunk meghonosítani, amely az európai jogirodalomban mű régóta jelen van, nevezetesen az Európai Bíróság ítéleteinek *a magyarázatát*, illetve korábbi döntésekkel való összevetését.

Az európai polgári eljárásjog *tankönyvének* a megírása mellett azért döntöttünk, mert úgy gondoltuk, hogy nem elég az európai polgári eljárásjog egyre terebélyesedő jogszabály- és háttéranyagát (beleértve az Európai Bíróság gyakorlatát is) összegyűjteni, azt meg is kell magyarázni, sőt az egyes fogalmakat és jogintézményeket még a magyar jogrendszerben is el kell helyezni. A tankönyv *első része* az európai polgári eljárásjog forrásait tárja fel a kialakulásuk, a jogi természetük, más közösségi és közösségen kívüli jogforráshoz való viszonyuk és nem utolsósorban az alkalmazási területük és a hatályosságuk szempontjából. A jóval terjedelmesebb *második rész* tematikusan mutatja be az eljárási szabályokat a joghatóságtól a végrehajtásig.

Kengyel Miklós – Simon László Károly (szerk.): Tanulmányok az európai polgári eljárásjog köréből. Pécs, 2005. Dialóg Campus. 161. p.

Kengyel Miklós – Harsági Viktória: Európai polgári eljárásjog. Osiris Tankönyvek, Budapest, 2006. Osiris, 635 p. (a témavezető írta az 1, 3, 5, 10, 12, 15, 16 fejezeteket).